Sanna Mustasaari
OTT, tutkijatohtori
Helsingin yliopisto

20.11.2018

Lakivaliokunta
LaV@eduskunta.fi

Lausunto liittyen hallituksen esitykseen HE 211/2018 vp ja lakialoitteeseen LA 8/2015 vp

Esityksessä ehdotetaan kumottavaksi avioliittolain (234/1929) 4 §:n 2 momentin säännös, jonka mukaan oikeusministeriö voi erityisestä syystä myöntää alle 18-vuotiaalle luvan avioitua. Samalla ehdotetaan muutettavaksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia vastaamaan avioliittolain muutosta. Toistan tässä lausunnossa lyhyesti näkemykseni, jonka esitin jo aiemmassa lausunnossani alaikäisavioliittojen sääntelytarvetta koskevasta arviomuistiosta (OM Selvityksiä ja ohjeita 21/2018). Lisäksi otan vielä lyhyesti kantaa ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista koskevaan käytäntöön.

Poikkeussäännöksen kumoaminen

Avioliiton solmimisen edellytyksenä on normaalisti 18 vuoden ikä, mutta erityisistä syistä kahdeksaatoista vuotta nuoremmalle voidaan antaa lupa avioitua. Yksittäistapauksessa voidaan siis erikseen arvioida, onko avioliiton solmiminen alaikäisenä kyseisen hakijan edun kannalta perusteltua. Katson, että lainsäädännössä on saavutettu tasapaino yleisten tavoitteiden ja yksittäisten tilanteiden arvioinnin kanssa, joskin kuulemista koskevaa menettelyä tulisi kehittää ja avioliiton poikkeusluvan myöntämiselle tulisi asettaa ehdoton alaikäraja (16 vuotta).

Arviomuistion mukaan poikkeuslupaa on viime vuosina haettu niin harvoin, että menettelyn merkitystä voidaan pitää käytännössä vähäisenä. Myöskään menettelystä luopumisella ei olisi suuria käytännön vaikutuksia. Kyse on enemmänkin siitä, mitä pidetään tasapainoisena ratkaisuna periaatteellisella tasolla eli miten alaikäisten oikeuksia ja suojelua koskevia yleisiä näkökohtia tulisi arvioida sekä minkälainen painoarvo tulisi antaa alaikäisen omille toiveille ja olosuhteille yksittäisessä tilanteessa.

Poikkeuslupamenettely mahdollistaa yksilöllisen jouston ja siten tukee lupaa hakevan nuoren henkilön itsemääräämisoikeutta. Lupaa hakevan nuoren kuulemisella voi jo sinänsä olla myönteisiä vaikutuksia. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa lähdetään siitä, että ikärajojen tulisi olla joustavia ja mahdollistaa alaikäisen yksilöllisen kypsyystason huomioon ottaminen. Kuten esityksessä todetaan, tapauskohtainen harkinta antaa mahdollisuuden esimerkiksi alaikäisenä avioitumiseen liittyvien uskonnollisten ja kulttuuristen piirteiden huomioon ottamiseen niissä rajoissa kuin sen arvioidaan olevan alaikäisen edun mukaista. Tapauskohtaisen harkinnan mahdollistava menettely ei ole myöskään muiden kansainvälisten ihmisoikeuksien vastainen.

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI
OIKEUSTIETEELLINEN TIEDEKUNTA
JURIDISKA FAKULTETEN
FACULTY OF LAW

PL 4 (Yliopistonkatu 3), 00014 Helsingin yliopisto
Puhelin 029 412 2118, www.helsinki.fi/yliopisto
PB 4 (Universitetsgatan 3), FI-00014 Helsingfors universitet
Telefon +358 29 412 2118, www.helsinki.fi/universitetet
P.O. Box 4 (Yliopistonkatu 3), FI-00014 University of Helsinki
Telephone +358 29 412 2118, www.helsinki.fi/university

Poikkeuslupamenettelystä luopuminen rajoittaa alaikäisten itsemääräämisoikeutta erityisen henkilökohtaisella alueella, johon liittyvät muun ohella identiteetti- ja seksuaalioikeudet. Joidenkin yksittäisten alaikäisten kohdalla on mahdollista, että poikkeuslupamahdollisuudesta luopuminen aiheuttaa konkreettisesti hankalia tilanteita.

Esityksessä todetaan, että ehdotettu muutos parantaa yleisesti tyttöjen tasa-arvoista asemaa sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä siitä huolimatta, että poikkeuslupamenettelystä luopuminen saattaakin vaikuttaa yksittäisiin alaikäisiin tyttöihin kielteisesti. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että poikkeuslupamahdollisuuden poistamisesta aiheutuvat kielteiset seuraukset kohdistuvat juuri tyttöihin, joita hakijoista enemmistö on. Uudistus siis kaventaa nimenomaan tyttöjen osallisuus-, identiteetti- ja seksuaalioikeuksia.

Lainsäädännössä ei niin sanottuja suojaikärajoja lukuun ottamatta puututa alaikäisten parisuhteisiin tai avoliittoihin. Suojaikärajojen tarkoituksena on suojata nuoria ja lapsia hyväksikäytöltä, ei estää iän ja kehityksen puolesta tasavertaisten nuorten välisiä sukupuolisuhteita. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta poikkeuslupamahdollisuus mahdollistaa ainakin periaatteessa parisuhteessa elämisen niillekin nuorille, joiden vakaumuksen mukaan parisuhde tai raskaus edellyttää avioliittoa. Kun alaikäisen kuuleminen on toteutettu asianmukaisesti, poikkeuslupamahdollisuus tukee lapsen oikeutta osallisuuteen eli oikeutta kehitystasoaan vastaavasti osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Asianmukaisesti toteutetussa kuulemisessa nuoren elämäntilanne voisi tulla kuulluksi, mikä voisi mahdollistaa tarvittaessa nuoren ohjaamisen tuen ja palveluiden pariin. Poikkeuslupaan liittyvän kuulemisen kehittäminen antaisi myös mahdollisuuden seurata tilannetta vuosittain ja harkita menettelyn asianmukaisuutta myöhemmin uudelleen.

Kysymys ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamisesta Suomessa

Hallituksen esitykseen ei sisälly ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamista koskevia säädösmuutoksia, mutta kysymystä käsiteltiin arviomuistiossa. Hallituksen esityksessä todetaan, että asiaa on arvioitava perusteellisesti erikseen hyvän lainvalmistelun periaatteita noudattaen. Tuon seuraavassa lyhyesti esiin ensin näkemykseni ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamisesta nykykäytännön valossa.

Esityksen mukaan ulkomaalaisen avioliiton tunnustamista Suomessa arvioidaan tapauskohtaisesti ja avioliitto jätetään ehdottomuusperiaatteen mukaisesti tunnustamatta, jos se kaikki asiaan kuuluvat seikat huomioon ottaen katsotaan Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi. Viranomaisen harkintavalta on lain mukaan laaja, mutta käytännössä alaikäisten avioliitot jätetään aina tunnustamatta. Maistraattien sisäisessä ohjeistuksessa todetaan, että alaikäisten avioliittojen osalta on sovittu, että jos alaikäinen osapuoli vielä täysi-ikäiseksi tultuaankin ilmaisee haluavansa olla kyseisessä avioliitossa, avioliitto voidaan hyväksyä täysi-ikäiseksi tulon jälkeen. Asiaa ei siis arvioida tilannekohtaisesti, vaan ehdottomuusperiaatetta sovelletaan säännönmukaisesti. Keräämässäni aineistossa hakijoita ei informoitu avioliittolain 118 §:stä, jonka mukaan presidentti voi erittäin painavista syistä päättää, että vieraassa valtiossa solmittu avioliitto, jota ei tunnusteta, on katsottava päteväksi Suomessa.

Maistraattien käytännön tulisi perustua selkeään sääntelyyn. Mikäli ulkomailla solmittua avioliittoa ei säännönmukaisesti tunnusteta niin kauan kuin osapuolet ovat alaikäisiä, tämä tulisi kirjata lakiin. Samoin olisi syytä selvittää, mitkä ovat sellaisia poikkeuksellisia syitä, joiden perusteella avioliitto tunnustetaan. Ehdottomuusperiaatetta ei tulisi soveltaa pääsääntönä, vaan sen soveltamisen tulisi rajoittua poikkeuksellisiin tilanteisiin, joissa normin seuraaminen johtaa yksittäisessä tapauksessa oikeusjärjestelmän perusteiden vastaiseen tai kohtuuttomaan lopputulokseen. Lisäksi katson, että olisi syytä harkita kuulemismenettelyn ulottamista tietyissä tilanteissa myös ulkomailla alaikäisenä solmittuihin avioliittoihin.

Kun ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamista koskevia säännöksiä lähdetään uudistamaan, on erittäin tärkeää ottaa huomioon, että avioliiton tunnustamatta jättämisellä on usein heikommassa asemassa olevan puolison kannalta kielteisiä vaikutuksia. Jos avioliittoa ei tunnusteta, se ei esimerkiksi muodosta avioliiton estettä eikä siitä seuraa elatusvelvollisuutta. Myös lasten asema voi olla vaikea. Tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi silloin, kun Suomessa asuva

mies solmii ulkomailla avioliiton alaikäisen naisen kanssa ja pyytää sen rekisteröimistä väestötietojärjestelmään. Koska avioliittoa ei tunnusteta, ulkomailla asuva vaimo jää asemaan, jossa hän on sidottu avioliittoon ja sen mukaisiin velvollisuuksiin, mutta Suomessa asuva mies on vapaa velvoitteista ja voi esimerkiksi solmia uuden avioliiton. Tilanteet ovat hyvin monenlaisia, ja naisten ja lasten oikeuksia voimakkaasti korostava lähtökohta voikin käytännössä merkitä oikeuksien menetystä. Ehdottomia lähtökohtia painottava "periaatteellinen" sääntely voi lopulta tuottaa kohtuuttomia ja tarkoituksensa vastaisia lopputuloksia.

Helsingissä 20.11.2018

Sanna Mustasaari

OTT, tutkijatohtori